

МЕХАНІЗМ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ФАЛЬСИФІКАЦІЄЮ ДОКУМЕНТІВ

MECHANISM OF INDIVIDUAL CRIMINAL BEHAVIOR RELATED TO FALSIFICATION OF DOCUMENTS

Фіалка М.І., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Харківський національний університет внутрішніх справ

Статтю присвячено проблемі механізму індивідуальної злочинної поведінки, пов'язаної з фальсифікацією документів. Метою наукового дослідження обрано аналіз змісту та характеристики основних положень такого механізму.

Наголошується на тому, що цей механізм містить в собі такі складові елементи, як особистість злочинця, мотивація, конкретна життєва ситуація, прийняття рішення про вчинення злочину і сам процес його скоєння (акт поведінки).

Ознаки особистості злочинця, що вчиняє фальсифікацію документів, перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності та виступають у цьому випадку відповідними умовами формування особистості злочинця в межах механізму індивідуальної злочинної поведінки, яка пов'язана з фальсифікацією документів. Мотивація особистості – це певний процес, у межах якого відбувається трансформація її потреб з урахуванням життєвих цінностей, особистих цілей, ідеалів та емоцій у певні мотиви, які в подальшому спонукають її до вчинення суспільно-небезпечних діянь, пов'язаних із підробленням документів. Конкретна життєва ситуація дає змогу успішно функціонувати механізму індивідуальної злочинної поведінки особистості, яка вчиняє фальсифікацію документа. Рішення особи про вчинення фальсифікації документів є результатом багаторівневого та складного процесу мислення, який поєднує в собі сукупність таких операцій, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування тощо. У процесі аналізу питання процесу скоєння фальсифікації документів наголошується на тому, що в сучасному житті способів підроблення велика кількість і, як правило, вони різняться між собою на підставі форми існування самого документа. Так, для підроблення паперового документа застосовуються одні способи, а для електронного – інші.

Сформовано висновок, що під механізмом індивідуальної злочинної поведінки, пов'язаної з фальсифікацією документів, розуміють систему відповідних елементів суб'єктивного та об'єктивного характеру, які логічно пов'язані між собою в єдине ціле, взаємодіють та детермінують один одного, кінцевий результат якого – вчинення суспільно-небезпечного діяння, що характеризується фальсифікацією документа.

Ключові слова: механізм індивідуальної злочинної поведінки, фальсифікація документів, особистість злочинця, мотивації, конкретна життєва ситуація.

The article deals with the problem of the mechanism of individual criminal behavior related to the forgery of documents. The purpose of scientific research is to analyze the content and to characterize the main provisions of such mechanism.

It is emphasized that such a mechanism includes such constituent elements as the perpetrator's personality, motivation, specific life situation, decision-making about the commission of the crime and the very process of its commission (act of conduct).

The identity of the offender committing the forgery of documents is closely interrelated and interdependent, and in this case the appropriate conditions for the formation of the offender's personality are formed within the framework of the mechanism of individual criminal behavior that is related to the forgery of documents. Personality motivation is a certain process in which the transformation of one's needs, taking into account vital values, personal goals, ideals and emotions, into certain motives, which in turn further motivates him to commit socially dangerous acts related to forgery. Specific life situation, allows to successfully operate the mechanism of individual criminal behavior of the person who commits falsification of the document. The person's decision to commit falsification of documents is the result of a multilevel and complex process of thinking, which combines a set of operations such as analysis, synthesis, comparison, generalization, abstraction, etc. Analyzing the issue of the process of falsification of documents, it is emphasized that in the modern life of the methods of forgery are a large number and, as a rule, they differ from each other on the basis of the form of existence of the document itself. Thus, one method is used to fake a paper document and another is used for an electronic document.

It is concluded that under the mechanism of individual criminal behavior associated with falsification of documents, they understand the system of relevant elements of subjective and objective nature, which are logically interconnected, interact and determine each other, the end result of which – committing a socially dangerous act characterized by falsification of the document.

Key words: mechanism of individual criminal behavior, falsification of documents, personality of the offender, motivation, specific life situation.

З огляду на той факт, що злочинність як явище є сукупністю кримінально-караних подій, розуміння та усвідомлення окремого злочинного факту має для кримінологічної науки відповідне значення. Водночас виникає ціла низка питань, які потребують одночасної відповіді паралельно з дослідженням такого злочинного прояву. Серед таких питань найбільш нагальними є розуміння процедури виникнення злочинної поведінки особистості, сутність змісту детермінаційного комплексу окремого злочину, вплив характерних рис особистості на його майбутню злочинну поведінку, вплив зовнішніх обставин на виникнення, існування та розвиток злочинного прояву особистості тощо. Все це в тій чи іншій формі та об'ємі існує в межах проблеми механізму індивідуальної злочинної поведінки. При цьому все те, на чому ми наголошували вище, є проблематикою загальнотеоретичного характеру. Водночас у межах сучасного рівня кримінологічних знань актуального характеру набувають питання аналізу механізмів окремих видів злочинних проявів.

Не обходить стороною ця проблематика і таку сферу злочинних проявів, як фальсифікація документів. За умови, що за останні п'ять років в Україні на 100 000 насе-

лення в середньому вчинювалось 35 підроблень документів та 15 службових підроблень, актуальність дослідження проблеми змісту механізму індивідуальної злочинної поведінки особистості, що вчиняє фальсифікацію документів, має вельми високий рівень.

Протягом останніх десятиліть питанню «механізм злочинної поведінки», а разом із ним і безпосередньо «злочинній поведінці», науковцями різних галузей знань (кримінології, кримінального права, психології, соціології тощо) було приділено певну увагу. У своїх наукових працях цієї проблематики торкались такі дослідники: Д.О. Александров, Ю.В. Александров, Ю.М. Антонян, Ю.В. Баулін, Ю.Д. Блувштейн, В.І. Борисов, В.О. Глушков, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, О.М. Ігнатов, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, В.М. Кудрявцев, І.П. Лановенко, С.В. Лаврухін, В.Я. Тацій, В.П. Тихий, В.О. Туляков, М.І. Хавронюк, Л.В. Франк та ін.

Водночас необхідно наголосити на тому, що поряд із такими визнаними науковцями внесок у дослідження питання змісту проблеми механізму індивідуальної злочинної поведінки в кримінологічній науці О.М. Литвинова залишається беззаперечним. У низці наукових робіт

О.М. Литвинов проаналізував цю проблему та сформулював власне бачення цього питання.

Необхідно наголосити на тому, що дослідження питання змісту та сутності механізму індивідуальної злочинної поведінки, пов'язаної з фальсифікацією документів, у сучасній Україні не проводились.

Метою нашого дослідження є аналіз змісту та характеристики основних положень механізму індивідуальної злочинної поведінки, пов'язаної з фальсифікацією документів.

Як ми вже наголошували, проблема встановлення змісту механізму індивідуальної злочинної поведінки для кримінологічної науки не нова. У кримінологічних дослідженнях це питання порушувалося неодноразово і, як наслідок цього, в теорії вже сформувався певний погляд на цю проблему. Перед нами не стоїть завдання проаналізувати питання встановлення змісту загальнотеоретичного поняття «механізм індивідуальної злочинної поведінки». Тому ми будемо використовувати наявний погляд на це питання, який, на нашу думку, є найбільш досконалим.

О.М. Бандурка та О.М. Литвинов наголошують на тому, що механізм злочинної поведінки може бути визначений як система відомостей про соціально небезпечні діяння, детерміновані психофізіологічними рисами особистості злочинця, іншими об'єктивними і суб'єктивними факторами [1, с. 116].

При цьому до основних елементів, що утворюють структуру механізму індивідуальної злочинної поведінки, О.М. Литвинов зараховує умови морального формування особистості, мотивацію, конкретну життєву ситуацію, прийняття рішення про вчинення злочину і сам процес його скоєння (акт поведінки) [2, с. 33].

Вважаємо, як ми вже наголошували, що цей підхід найбільш вдало і в повному обсязі розкриває зміст категорії «механізм індивідуальної злочинної поведінки» та її елементів.

Єдине, що хотілось уточнити, – питання існування такого елементу, як умови морального формування особистості. На нашу думку, більш коректно вести мову про сукупність вже сформованих ознак особистості, які визначають її як таку, що вчинила злочин, або схильну до вчинення злочину. Зрозуміло, що в межах процесу соціалізації існують умови, які впливають на формування в особи цього набору рис, але вони, тобто умови, в механізмі індивідуальної злочинної поведінки вже не несуть того навантаження, як ті характерні риси, які притаманні власне самій особі. Внаслідок цього в межах механізму індивідуальної злочинної поведінки в повному обсязі на отримання кінцевого результату «працює» сукупність притаманних особистості рис, що визначають її як винну у вчиненні злочину. У теорії кримінології така сукупність отримала назву «особистість злочинця». Тому до переліку елементів механізму, на нашу думку, замість умов морального формування особистості необхідно зарахувати особистість злочинця.

Спираючись на раніше зазначене, через призму визначених елементів розкриємо зміст механізму індивідуальної злочинної поведінки особистості злочинця, що вчиняє фальсифікацію документів.

Особистість злочинця. Коли мова заходить про особистість злочинця взагалі або особистість, яка фальсифікує документи, зокрема, то в цій ситуації мають на увазі спосіб життя цієї особи та мікросередовище, в якому вона, тобто особистість злочинця, знаходить своє відображення і з яким підтримує тісні соціальні зв'язки. Це має вирішальне значення для формування рис характеру такої особистості, її світогляду, навичок та професійно-життєвого досвіду тощо. Все це в подальшому утворює структуру особистості злочинця та її зміст, яку, своєю чергою, ми досліджуємо в рамках кримінологічної характеристики особистості злочинця, і, як кінцевий результат

цього процесу, вони (всі вищезазначені риси особистості) знаходять своє відображення в кримінологічному портреті особистості злочинця.

Що стосується кримінологічного портрету особистості, яка фальсифікує документи, то в цій ситуації можна наголосити на такому: це особи старшого та зрілого віку (29–59 років); дві третини з яких – чоловіки; кожен другий має тільки повну загальну середню та базову загальну середню освіту; здебільшого громадяни України (близько 95%); злочини, як правило, вчинюють вперше; майже в 90% випадків злочини вчиняють одноособово; здебільшого до вчинення злочину готувались завчасно (більш ніж 90%); фактично в кожній особистості злочинця суд встановлював наявність пом'якшуючих обставин її суспільно небезпечного діяння (щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, збіг тяжких особистих та сімейних обставин, скрутне фінансове становище тощо); кожен другий на момент вчинення злочину не був офіційно працевлаштований; кожна друга особа, яка вчинила злочин, не мала змоги забезпечити собі відповідний прожитковий рівень; кожен другий має власну родину; характеризується зневажливим ставленням до суспільних інтересів та обов'язків, недержанням правових норм, певним рівнем егоїзму; притаманні такі емоційні ознаки, як стриманість у поведінці та висловлюваннях, обміркованість своїх вчинків, безконфліктність та неагресивність, постійність у стосунках з іншими людьми; вольові ознаки полягають у тому, що особі, яка фальсифікує документи, притаманне вміння свідомо регулювати свою поведінку, здатність приймати і виконувати свої злочинні рішення, при цьому досягати поставленої мети, зокрема підроблення документу та його подальше використання.

Необхідно наголосити на тому, що вищеперераховані нами ознаки особистості злочинця, що вчиняє фальсифікацію документів, перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності та виступають у цьому разі відповідними умовами формування особистості злочинця в межах механізму індивідуальної злочинної поведінки, яка пов'язана з фальсифікацією документів.

Мотивація особистості. Мотивація як один із процесів людської поведінки та її психічних властивостей має складний характер і структуру. В межах цього явища входить як сукупність тих чи інших людських мотивів, так й інші складові елементи, а саме: потреби особистості, її життєві цінності, особисті цілі, ідеали, емоції тощо. Наголошуючи на мотивації злочинної поведінки особистості, пов'язаної з фальсифікацією документів, ми маємо на увазі певні процеси, в межах яких відбувається трансформація її потреб з урахуванням життєвих цінностей, особистих цілей, ідеалів та емоцій у певні мотиви, які в подальшому спонукають її до вчинення суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із підробленням документів.

Свого часу С.А. Тарарухін, аналізуючи проблему механізму злочинної поведінки, визначив мотив злочинної поведінки як усвідомлене спонукання (прагнення) до здійснення конкретного цілеспрямованого вчинку (вольового акту), що представляє суспільну небезпеку і передбачене кримінальним законом як злочин [3, с. 14].

Визначаючи мотиви фальсифікації документів, необхідно зазначити, що особистість керується такими мотивами:

– корисливий мотив (отримання відповідних пільг, заволодіння чужим майном на власну або інших осіб користь тощо). Так, наприклад, у квітні 2018 р. Київським районним судом м. Харкова було розглянуто кримінальне провадження щодо ОСОБИ 3, яка в листопаді 2014 р., на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 509, що затвердила «Порядок оформлення і видачі довідки про взяття на облік особи, яка переміщується з тимчасово окупованої території України, району проведення антитерористичної операції чи населеного

пункту, розташованого на лінії зіткнення», була поставлена на облік як внутрішньо переміщена особа в Управлінні праці та соціального захисту населення адміністрації Київського району Харківської міської ради.

Під час оформлення документів внутрішньо переміщеної особи, ОСОБА_3 особисто підписала заяви про призначення щомісячної адресної допомоги такій категорії осіб для покриття витрат на проживання, у тому числі оплати житлово-комунальних послуг, в якій, зокрема, зазначено, що у неї та будь-кого з членів сім'ї нерухомого майна, розташованого в регіонах, інших, ніж тимчасово окупована територія України, та районах проведення антитерористичної операції, немає.

Але по факту ОСОБА_3 на той час мала у власності квартиру, що розташована в м. Харків за АДРЕСОЮ_1, тобто за межами районів проведення АТО.

Таким чином, ОСОБА_3, підписуючи зазначений офіційний документ, внесла завідомо неправдиві відомості щодо відсутності в неї житла поза зоною проведення АТО, які впливають на призначення, нарахування та виплату адресної грошової допомоги.

Внаслідок цього ОСОБА_3, будучи внутрішньо переміщеною особою, діючи умисно, з єдиним корисливим умислом, спрямованим на заволодіння чужим майном шляхом обману, у період з 01.06.2015 р. по 31.07.2016 р. незаконно отримала державні грошові кошти в загальній сумі 29 332,64 грн. [4]. Про що нам свідчить цей приклад? Матеріали цього кримінального провадження чітко демонструють той факт, що особа, маючи бажання заволодіти чужим майном (бюджетними коштами, що виділяються для адресної допомоги), реалізує свої протиправні потреби шляхом підроблення офіційних документів, тим самим вчиняє суспільно небезпечне діяння, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 358 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Іншими словами, в цьому випадку корисливий мотив особистості спричиняє її подальшу злочинну поведінку, а саме фальсифікацію офіційних документів.

Інший приклад демонструє корисливу мотивацію особистості у разі підроблення офіційних документів із метою отримання відповідної пільги. Так, в лютому 2019 р. Хортицький районний суд міста Запоріжжя, розглянувши у відкритому судовому засіданні кримінальне провадження за обвинуваченням ОСОБИ_1, встановив, що в листопаді 2018 р. вона, маючи умисел на використання завідомо підробленого офіційного документа, а саме пенсійного посвідчення України на ім'я ОСОБА_2, серії НОМЕР_1, із вклеєною власною фотографією на першій сторінці, знаходячись на зупинці громадського транспорту «Аптека» по вул. Ентузіастів у м. Запоріжжі, надав його водію громадського транспорту ОСОБИ_3, із метою отримання пільг у вигляді безплатного проїзду у громадському транспорті.

Допитаний у судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_1 свою вину у вчиненні злочину повністю визнав, щиро розкався у скоєному та пояснив суду, що він в жовтні 2018 р. знайшов пенсійне посвідчення на ім'я іншої особи, вклеїв у нього власну фотокартку, після чого скористався ним тричі у громадському транспорті для безплатного проїзду. На третій раз, після пред'явлення посвідчення водій помітив, що документ є підробленим.

Дії обвинуваченого суд кваліфікував за ч. 4 ст. 358 КК України як використання завідомо підробленого документа [5]. Цей приклад демонструє наявність в особи бажання задовольнити власні потреби коштом інших осіб, а саме: не сплачувати грошові кошти як плату за перевезення в громадському транспорті, а перекласти ці фінансові зобов'язання на перевізника та державу. Внаслідок цього в особи сформувався мотив на вчинення суспільно небезпечного діяння – фальсифікацію документа:

– бажання приховати власну протиправну поведінку (незаконність знаходження на території України іноземців або осіб без громадянства тощо). Так, наприклад, у

лютому 2019 р. Бердянський міськрайонний суд Запорізької області, розглянувши у відкритому судовому засіданні кримінальне провадження за обвинуваченням ОСОБИ_1, встановив таке: в першій половині липня 2018 р. ОСОБА_1, проходячи по пр. Соборний у м. Запоріжжя, в районі ринку «Анголенко» на сходах біля пішохідної доріжки знайшла паспорт іншого громадянина України, підбрала його та зберігала його в себе вдома з метою подальшого використання паспорта для посвідчення своєї особи, у зв'язку з втратою в травні 2018 р. власного паспорта громадянина України. У жовтні 2018 р. ОСОБА_1 взяла раніше знайдений нею паспорт громадянина України та, діючи умисно, видала із паспорта первинну фотокартку та самовільно вклеїла в нього фотокартку, тим самим підробила офіційний документ, який видається установою, яка має право видавати такі документи, і який надає права. Через деякий час ОСОБА_1 була затримана працівниками правоохоронних органів. З урахуванням викладеного суд дійшов висновку, що дії ОСОБИ_1 кваліфікуються за ч. 1 ст. 358 КК України як підроблення посвідчення, яке видається установою, що має право видавати такі документи, з метою використання його підроблювачем [6]. Цей приклад характеризує ті випадки, коли особистість реалізує фальсифікацію документів, маючи за мотив бажання приховати власну протиправну поведінку;

особисті інтереси (хибне розуміння службової необхідності тощо). Так, наприклад, у червні 2018 р. Індустріальний районний суд м. Дніпропетровська розглянувши у відкритому судовому засіданні кримінальне провадження щодо обвинуваченого ОСОБА_4 встановив: ОСОБА_4, будучи службовою особою, а саме: власником та директором ТОВ «Рейн-Неккар Маркет», діючи в особистих інтересах, маючи прямий умисел, націлений на службове підроблення, тобто складання та видачу службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, із метою отримання позитивного експертного висновку про стан охорони праці та безпеки промислового виробництва суб'єкта господарювання, необхідного для отримання дозволу на початок робіт із підвищеної небезпеки, для подальшого використання під час здійснення виробничої та комерційної діяльності ТОВ «Рейн-Неккар Маркет», склала та видала завідомо неправдиві офіційні документи. Тим самим ОСОБА_4 вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 366 КК України [7].

Зрозуміло, що той перелік мотивів, що підштовхують особистість до вчинення фальсифікації документів, не є остаточною і має певне логічне продовження. Але мотиви, які названі нами, найбільш характерні для механізму індивідуальної злочинної поведінки, пов'язаної з фальсифікацією документів.

Конкретна життєва ситуація. У реальній дійсності є певний набір конкретних явищ, які поряд із наявною в особистості антигромадською свідомістю сприяють прийняттю нею рішення вчинити злочин. У кримінологічній теорії це отримало назву «конкретна життєва ситуація».

Так, наприклад, І.М. Даньшин під несприятливою (криміногенною) ситуацією розумів ту конкретну життєву ситуацію, яка склалася у момент вчинення злочину або незадовго до цього і у взаємодії з його причинами та умовами викликає остаточну рішучість особи вчинити цей злочин [8, с. 88].

Досліджуючи проблему змісту конкретної життєвої ситуації, Ю.М. Антонян наголошував на тому, що основу цього змісту утворюють такі структурні елементи, як предмет злочинного посягання (матеріальний предмет зовнішнього світу, на який безпосередньо будуть спрямовані злочинні дії особи: майно, людина тощо), місце здійснення злочину, час доби, пора року та кліматичні умови [9, с. 28].

Своєю чергою, Н.Ф. Кузнецова, досліджуючи питання змісту конкретної життєвої ситуації, пропонує додатково

включити до вищезазначеного Ю.М. Антоняном переліку такі елементи:

– обставини, що локалізують злочин у часі, місці, колі учасників та свідків;

– якості людей та предметів, що впливають на спосіб дій злочинця;

– обставини зберігання речей і особливості поведінки, позиції та стану людей, які враховує злочинець під час вибору та реалізації злочинного варіанта своїх дій, а також потерпілий – у визначенні своєї поведінки [10, с. 148].

Внаслідок цього конкретна життєва ситуація механізму індивідуальної злочинної поведінки особистості, яка фальсифікує документи, обов'язково пов'язана з наявністю офіційного документа як предмета злочинного посягання. Зрозуміло, що місце, час доби, пора року та кліматичні умови як характерні ознаки здійснення фальсифікації документів такими не є. Іншими словами, вищезазначені ознаки конкретної життєвої ситуації на існування та «функціонування» механізму індивідуальної злочинної поведінки, яка пов'язана з фальсифікацією документів, не впливають. Інша справа з офіційним документом. Наявність цієї речі матеріального світу створює відповідні передумови реалізації особистості власних злочинних намірів та досягнення злочинної мети. Тобто офіційний документ у межах конкретної життєвої ситуації виступає безпосередньо тим предметом, який і буде фальсифіковано особистістю злочинця під час реалізації власної індивідуальної злочинної поведінки.

У будь-якому разі, в межах існування механізму індивідуальної злочинної поведінки, яка пов'язана з фальсифікацією документів, будуть існувати власні конкретні чи то місце здійснення злочину, чи то час доби, і навіть пора року та кліматичні умови. Але вони на функціональну спроможність реалізуватись такому механізму жодним чином не впливають.

Необхідно додати те, що до структури конкретної життєвої ситуації в цьому виді механізму індивідуальної злочинної поведінки належать такі елементи, як наявність характерних якостей людей та предметів, що впливають на спосіб дій злочинця; та обставини зберігання речей і особливості поведінки, позиції та стану людей. Про що йдеться? По-перше, офіційний документ повинен мати таку матеріальну форму, яка б дала змогу особистості злочинця вчинити його фальсифікацію. Наприклад, виготовлення офіційного документа у формі пластикового носія ускладнює, а в деяких випадках взагалі виключає можливість його фальсифікації злочинцем. По-друге, будь-яка фальсифікація документів обов'язково пов'язана з обманом інших осіб, які мають зафіксувати підтвердження того чи іншого юридичного факту таким документом. Тобто механізм злочинної поведінки особистості злочинця буде залежати від особистих властивостей людини, яка буде в майбутньому мати справу з фальсифікованим документом, що характеризують її як таку, що має здібності встановити дійсність поданого їй офіційного документа. Іншими словами, існування механізму індивідуальної злочинної поведінки особистості, що вчиняє фальсифікацію документів, напряду пов'язане зі здібностями користувача таким документом встановити його дійсність. Тобто якщо особа є фахівцем у галузі використання такої категорії документів, на високому професійному рівні володіє навичками користування такими документами, то шанс того, що вона не помітить фальсифікацію такого документа і дасть змогу «підтвердити» особистості злочинця певний юридичний факт, стає мізерним.

Все це в комплексі призводить до того, що створюється певна конкретна життєва ситуація (ще її називають криміногенною ситуацією), яка дає змогу успішно функціонувати механізму індивідуальної злочинної поведінки особистості, яка вчиняє фальсифікацію документа.

Прийняття рішення про вчинення злочину. Рішення про вчинення злочину займає особливе місце в струк-

турі механізму злочинної поведінки через прогностичну і спонукальну функції, що визначальним чином впливають на обрану модель поведінки. Рішення в тій чи іншій мірі властиве будь-якому акту поведінки людини, передусім йому. Рішення про вчинення злочину необхідно розглядати як процес та результат здійснення інтелектуально-вольового акту, що виражає готовність особи вчинити конкретний злочин. Вказаний процес охоплює усвідомлення, виділення, оцінку і порівняння різних об'єктивних та суб'єктивних факторів, що визначають побудову та вибір різних моделей злочинної поведінки, з огляду на можливість їх реалізації в конкретній життєвій ситуації та настання можливих наслідків. Процес прийняття рішення і саме рішення про вчинення злочину характеризується, насамперед, тим, що особа, усвідомлюючи актуальні потреби, і обирає злочинний спосіб їх задоволення, тобто приймає рішення реалізацію певної моделі поведінки, враховуючи можливість заподіяння іншій людині або суспільству шкоди [11].

Рішення особи про вчинення фальсифікації документів, як і будь-яке інше рішення на вчинення будь-якого іншого злочину, є результатом багаторівневого та складного процесу мислення, який поєднує в собі сукупність таких операцій, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування тощо. Особистість злочинця в межах цього процесу здійснює певну розумову діяльність, яка полягає в такому: обробка інформації щодо сутності та властивостей безпосередньо самого документа як предмета злочинного посягання; обробка та вироблення варіантів власної майбутньої злочинної поведінки, яка буде пов'язана з фальсифікацією документів; порівняння навколишньої обстановки, в якій є особистість злочинця та її власні можливості, які пов'язані з фальсифікацією документів; обрання варіанту та способу фальсифікації документа; вибір способів виправдання та прикриття своєї протиправної поведінки, що пов'язана з фальсифікацією документів. Як результат цього процесу, як ми вже раніше наголошували, це прийняття рішення особою вчинити фальсифікацію документа в той чи інший спосіб.

Процес скоєння злочину (акт поведінки). Процес скоєння злочину за своєю сутністю розглядається як реалізація прийнятого рішення на вчинення злочину. Іншими словами, йдеться про те, що особа реалізує в межах своєї поведінки той суспільно небезпечний намір, який був нею сформульований під час прийняття рішення на вчинення злочину. При цьому необхідно враховувати те, що ця поведінка набуває відповідних зовнішніх ознак юридичного характеру.

Аналізуючи питання процесу скоєння фальсифікації документів, необхідно чітко розуміти той факт, що як у теоретичній площині, так і в практичній, як правило, йдеться про підроблення документів.

З огляду на те, що в сучасному суспільстві документи мають великий спектр форм існування, способів підроблення чимало. Як правило, способи підроблення документів різняться між собою на підставі форми існування самого документа. Так, для фальсифікації паперового документа застосовуються одні способи, а для електронного – інші.

Для підроблення паперових документів, на думку науковців, найчастіше використовують підчистку, дописку, травлення, заміну частини документа, технічну підробку підпису, підробку відбитків печаток і штампів [12, с. 36].

Способи підроблення електронних документів часто пов'язані з несанкціонованим доступом до комп'ютерних систем. Як правило, підроблення електронного документа здійснюється шляхом створення або оформлення заздалегідь неправдивого електронного документа з подальшим його введенням до електронного документообігу компанії чи системи електронних платежів. Практика правоохоронних органів України і зарубіжний досвід свідчать про

появу та інтенсивне зростання кількості випадків інтелектуального підроблення та злочинного використання електронних документів [13, с. 228–229].

Таким чином, нами проаналізовані всі елементи механізму індивідуальної злочинної поведінки, пов'язаної із фальсифікацією документів. Проведене наукове дослідження дасть змогу зробити певні висновки.

Підбиваючи підсумок викладеному в цій статті, можна наголосити на такому:

– під механізмом індивідуальної злочинної поведінки, пов'язаної з фальсифікацією документів, розу-

міють систему відповідних елементів суб'єктивного та об'єктивного характеру, які логічно пов'язані між собою в єдине ціле, взаємодіють та детермінують один одного, кінцевий результат якого вчинення суспільно небезпечного діяння, що характеризується фальсифікацією документа;

– механізм індивідуальної злочинної поведінки, пов'язаної з фальсифікацією документів, містить такі складові елементи, як особистість злочинця, мотивація, конкретна життєва ситуація, прийняття рішення про вчинення злочину і сам процес його скоєння (акт поведінки).

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Механізм злочинної поведінки. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 3 (14). С. 110–119.
2. Литвинов О.М. Структура механізму індивідуальної злочинної поведінки. *Право і безпека*. 2008. № 7/1. С. 31–35.
3. Тарарухин С.А. Установление мотива и квалификация преступления : монография. Киев : Издательство «Вища школа», 1977. 149 с.
4. Вирок суду № 1-кп/640/2690/18 від 05.04.2018 р. винесений Київським районним судом м. Харкова: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73498511> (дата звернення: 10.08.2019).
5. Вирок суду № 1-кп/337/174/19 від 01.02.2019 р. винесений Хортицьким районним судом м. Запоріжжя: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79555402> (дата звернення: 10.08.2019).
6. Вирок суду № 1-кп/310/70/19 від 25.02.2019 р. винесений Бердянським міськрайонним судом Запорізької області: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80101269> (дата звернення: 10.08.2019).
7. Вирок суду № 1-кп/202/30/18 від 08.06.2018 р. винесений Індустріальним районним судом м. Дніпропетровська: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74577096> (дата звернення: 10.08.2019).
8. Кримінологія: Загальна та Особлива частина : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів; за ред. проф. І.М. Даньшина; І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд. Харків : Право, 2003. 352 с.
9. Антонян Ю.М. Роль конкретной жизненной ситуации в совершении преступления : учебное пособие. Москва : Изд-во Акад. МВД СССР, 1973. 71 с.
10. Кримінологія : учебник / под ред. Н.Ф. Кузнецовой и Г.М. Миньковского. Москва : Изд-во МГУ, 1994. 415 с.
11. Гладкова Е.О. Індивідуальна злочинна поведінка. *Вісник Кримінологічної асоціації: кримінологічний довідник*. URL: <https://visnikkau.webnode.com.ua/news/individualna-zlochinnna-povedinka> (дата звернення: 12.08.2019).
12. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів. 2-ге вид., перероб. і допов. / М.І. Панов, В.Ю. Шелітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 728 с.
13. Протидія економічній злочинності / Нац. ун-т внутр. справ; Чикаго-Кент. коледж права Іллінойс. технолог. ін-ту; П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика та ін. Харків, 2004. 568 с.